

ними музичного твору характеризується своєрідними “штампами” і переважно відбувається на інтуїтивній основі.

Студентів високого рівня, які продемонстрували б відповідну готовність до набуття семасіологічних умінь, у процесі дослідження не виявлено.

Аналіз результатів контрольного зрізу засвідчив, що готовність студентів до набуття семасіологічних умінь носить поверхневий характер. Майбутні вчителі музики майже не зорієнтовані на повноцінне художнє розуміння музичного твору. Зважаючи на вище сказане, нами була розроблена система установок, яка б слугувала основою готовності студентів до оволодіння семасіологічними вміннями:

– установка на роботу з музичним текстом із застосуванням герменевтичного та семасіологічного підходів;

– установка на розуміння тексту як простору, де відбуваються процеси утворення значень і смислів, тобто процеси означення та осмислення. Тому він підлягає спостереженню не як завершений, замкнений у своїх межах продукт, а як створення смислів, „підключення” до інших текстів, інших кодів, що відбувається на наших очах і тісно пов’язане з культурою, суспільством, історією;

– усвідомлена установка на діалог, що передбачає інтерпретацію, тлумачення, а не пасивне, безстороннє сприймання іншого тексту. Інакше кажучи, орієнтація на „вияв прихованого смислу, що стоїть за очевидним смислом”(П. Рікер). Це, у свою чергу, можливо лише у процесі взаємодії, зіткнення смислів співрозмовників;

– установка на ідентифікацію, яка відбувається в процесі осягнення художнього тексту. При цьому студент-музикант зіставляє художні образи зі своєю особистістю та своїм життєво-естетичним досвідом;

– установка на включення в процес розуміння “третього елементу”, де перший елемент — “Я”, другий елемент — авторський текст, третій елемент - соціальна дійсність, яка породила як цей текст, так і аналогічні художні тексти, інші фактори культури, особистість автора;

– орієнтація на роботу з контекстами, тобто усвідомлення того, що кожне явище, подія знаходяться в контексті і залежно від контексту їхнє значення може висвітлюватись по-різному.

Суперечності між наявними формами й методами роботи зі студентами спеціальності “Музика” у вищому навчальному закладі та результатами проведеного дослідження вимагають методологічної переорієнтації процесу професійної підготовки учителів музики. На це буде спрямована в ході подальшого дослідження розробка орієнтовної моделі формування семасіологічних умінь у майбутніх педагогів-музикантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондрацька Л. А. Художня епістемологія у вимірі педагогіки. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2002. — 408 с.
2. Маркова О., Самойленко О. Культурологічні аспекти музичної україністики і музикознавчі традиції Одеси // www/mau-nau.org.ua/kong/Odesa/Book2/Art39.htm
3. Медушевский В. В. Человек в зеркале интонационной формы // Советская музыка. — 1980. — №9. — С. 43.
4. Олексюк О. Концептуальні засади формування духовності особистості у сфері музичного мистецтва // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. — 2006. — №5. — С.6.
5. Шульгина В.Д. Методические основы подготовки учителя музыки по курсу игры на фортепиано: учебное пособие. — К.: КГПИ, 1982. — 133 с.

Гор ДОБРЯНСЬКИЙ

ПРИВАТНА ОСВІТА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

У статті висвітлено сутність системного підходу дослідження феномену приватної вищої освіти. Співвіднесення понять “приватна освіта”, “особисте” і “суспільне” виявляють багатогранність і багатоаспектність дефініції “приватна освіта”, широке охоплення суспільної і соціокультурної практики приватної вищої школи щодо особистості, суспільства і держави.

Кінець ХХ ст. виявився періодом стрімких змін і появи нових можливостей. Суттєвих змін зазнала в Україні насамперед структура вищої освіти, яка за радянських часів монопольно визначалася державою та відповідала вимогам і завданням “командно-адміністративної системи”. Крах планової економіки, перехід до ринку поставили на порядок денний нові вимоги до освітянських кадрів, з одного боку, а з іншого — сприяли виявленню заповзятливих, підприємливих працівників вищої школи. “Якщо ми такі освічені, то чому ми такі бідні?” — запитували недовго останні. За короткий час зусиллями піонерів приватної освіти виник і розвивається потужний сектор приватних ВНЗ. Процес інтенсивного розвитку цього сектора нині практично завершився. Час за дослідженнями нового суспільного феномену — приватного сектора вітчизняної системи вищої освіти, науковим прогнозуванням подальших шляхів його розвитку.

Тема тим більше актуальна, що нині акредитовані 113 ВНЗ III–IV рівнів акредитації і 84 — I–II рівнів акредитації, що становить 12% усіх ВНЗ України. Кожен десятий студент навчається в навчальних закладах недержавної форми власності.

Динаміка розвитку приватних ВНЗ обумовлюється декількома обставинами. По-перше, конкуренція з державною вищою школою примушує їх постійно перебувати в пошуках нового, ефективного (чи навіть ефектного), всього, що здатне привернути увагу потенційних споживачів на жорсткому ринку освітніх послуг.

По-друге, вони не обтяжені досвідом, традиціями, які би тяжіли над ними і не завжди є позитивними.

По-третє, внаслідок прямої залежності від ринку праці, вони “приречені” оперативно вносити зміни в підготовку фахівців, підтримувати високу інноваційну спрямованість діяльності.

Не обтяжені рамками статей бюджетного фінансування, більшість ректорів приватних ВНЗ ведуть кадрову політику, спрямовану на залучення талановитих викладачів, створюючи їм кращі умови оплати праці, творчі лабораторії, що фінансують наукові розробки, видання праць тощо.

Вивченню становлення і розвитку приватної вищої освіти в Україні присвячено чимало наукових праць. Предметом дослідження найбільш, на нашу думку, вагомих [1–5; 7–9; 12–18; 21] є процес становлення приватної вищої освіти, суб’єктно-об’єктні відносини всередині ВНЗ, тенденції розвитку цього сектора вищої освіти й ін.

Вивчення приватної вищої освіти представниками різних галузей наукового знання неминуче породжує певну фрагментарність підходів. Оперуючи терміном “приватна освіта”, дослідники часто вкладають у його зміст принципово різні смислові значення, що перешкоджає системному, цілісному баченню явища в усьому його обсязі та складності.

Зрозуміло, що серйозний науковий аналіз, більш чи менш закінчені судження як послідовності логічних ланок наукового дискурс-аналізу неможливі без чітких визначень (дефініцій), впорядкування понятійно-термінологічного апарату. *Мета статті* — з’ясувати зміст поняття “приватна освіта”¹. За основу нами прийнята методика формалізованого аналізу визначень: виокремлення у складі дефініції провідного поняття, через належність до якого визначається сутність поняття. Результати змістів експлікації поняття “приватна освіта” подано в таблиці 1.

Очевидні неоднозначність і віднесення дослідниками поняття “приватна освіта” до різних категорій свідчить про неоднакові підходи до його визначення, а також про різноманіття смислових значень цього складного поняття.

Найбільша кількість віднесень припадає на дві групи: в першій — дискурс відбувається на базі категорій “сфера”, “галузь”; у другій — на базі категорій “процес” і “діяльність”. Ці дві групи визначені нами як основні. За ними розміщені групи визначень, базовими для яких є інші категорії (табл. 2).

¹ В. Гальперіна та В. Савельєв у недавній публікації в часописі “Вища освіта України”, торкаючись питання про зміст поняття “освіта”, згадують думку французького вченого Ж. Гоне про те, що немає поняття, складнішого для визначення [6, 22].

Результати змістів експлікації поняття “приватна освіта”

№	Категорія, на базі якої будується визначення поняття “приватна освіта”	Зміст
1.	Сфера, галузь	Простір дії; межі розповсюдження будь-чого; суспільне оточення; середовище
2.	Соціальний інститут	Основна підсистема суспільства
3.	Процес	Послідовна зміна фаз розвитку; сукупність послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату
4.	Діяльність	Форма активності, пов’язана із можливістю бути причиною змін у бутті
5.	Товар	Продукт праці, створений для продажу
6.	Система	Сукупність елементів, між якими існує закономірний зв’язок чи взаємодія
7.	Суспільне благо	Загальне поняття, що втілює позитивний ціннісний зміст
8.	Сектор	Чітко виражена складова, обмежена ділянка, підрозділ
9.	Модель	Аналог фрагмента реальності; предметна, знакова чи уявна система, що відтворює, імітує, відображає певні характеристики реальності
10.	Чинник, засіб	Умова, рушійна сила, причина чи істотна обставина явища або процесу

Таблиця 2

Категорії визначення поняття “приватна освіта”

№	Категорія, на базі якої будується визначення поняття “приватна освіта” (за зменшенням частоти вживання)
1.	Сфера; галузь
2.	Процес; діяльність
3.	Система; соціальний інститут; сектор
4.	Чинник
5.	Товар
6.	Суспільне благо

Для всіх визначених нами груп спільним є співвіднесення базових (у межах цих груп) категорій з поняттями “особисте” і “суспільне”. Як сфера і галузь поняття “приватна освіта” щодо категорії “особисте” характеризує становлення особи, котра впродовж усього життя розвивається у світовому і вітчизняному інформаційному просторі, в різноманітні політико-економічного, правового життя країни. Характерною ознакою приватної вищої освіти виступає свобода волевиявлення, що орієнтується на особистість та індивідуальність, стимулює самовизначення.

Приватна освіта щодо категорії “суспільне” трактується як сфера економіки, яка виробляє специфічний товар; організації, установи, підприємства, зайняті навчанням, вихованням, переданням знань, випуском навчальної літератури; сфера гуманітарної соціокультурної практики, що забезпечує сучасний рівень виробництва і якість суспільної самосвідомості; особлива бізнесова структура, котра поєднує бізнес та освіту. Приватна вища освіта характеризується також як сфера невиробнича, що споживає створені в інших галузях матеріальні й духовні цінності. Приватна вища освіта асоціюється у суспільній свідомості з новоутворенням, що є наслідком і водночас чинником трансформації суспільства.

Вкажемо на помилковість вживання категорії “система” для визначення змісту поняття “приватна освіта”. Найпоширенішим визначенням системи є таке: це єдність, що складається із взаємозалежних частин, кожна з яких додає щось конкретне до унікальних характеристик цілого [18, 583–584]. Будь-яка система є аддитивною (такою, що утворена шляхом складання),

ресурсоспоживальною, гомеостатичною структурою [9, 130]. Структура — це внутрішня будова чого-небудь, спосіб закономірного зв'язку між складовими предметів і явищ природи та суспільства, мислення та пізнання, сукупність стійких зв'язків об'єкту, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах [18, 611]. На перший погляд, поняття системи і структури майже тотожні: структура — це ця ж система, але без унікальних властивостей цілого (інакше кажучи, це той випадок, коли властивості цілого дорівнюють сумі властивостей його елементів). Провести чіткішу грань між “системою” і “структурою” допомагає, наприклад, таке визначення системи американським культурологом Р. Карнейром: “сукупність структурно і функціонально взаємноспіввіднесених елементів, сполучених у діюче ціле. Система — щось більше, ніж структурні її елементи; вона є останнє плюс ... їх взаємини” [10, 422]. Таким чином, структура є видом щодо родового поняття системи, яка містить у собі цю структуру.

До речі, доцільно з'ясувати, як трактуються “структурно і функціонально взаємноспіввіднесені елементи” вітчизняної системи вищої освіти в Законі України “Про вищу освіту”. Стаття 16 цього закону визначає систему вищої освіти в Україні як триєдине ціле, складовими якого є:

- вищі навчальні заклади всіх форм власності;
- інші юридичні особи, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти;
- органи управління в галузі вищої освіти.

У цьому ж законі, в ст. 6, вводиться поняття “структура вищої освіти”. Законодавець визначає, що структурою вищої освіти є ієрархія освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів (визначення цих останніх серед інших основних термінів подається в ст. 1 закону).

На основі вказаного закону структуру вищої освіти в Україні та можливості ВНЗ щодо підготовки спеціалістів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів можна відобразити так (табл. 3):

Таблиця 3

Вищі навчальні заклади	Освітньо-кваліфікаційний рівень	Освітній рівень
Університет, академія, консерваторія, інститут	Магістр, спеціаліст	Повна вища освіта
	Бакалавр	Базова вища освіта
Коледж	Бакалавр	Базова вища освіта
	Молодший спеціаліст	Неповна вища освіта
Технікум, училище	Молодший спеціаліст	Неповна вища освіта

Не полемізуючи з авторами визначень системи і структури вітчизняної вищої освіти в Законі України “Про вищу освіту”, зазначимо, що, на нашу думку, ці визначення не відповідають критеріям системного підходу. Так, у визначенні “системи вищої освіти України” перелічені лише структурні елементи системи. Ми вважаємо, що система і структура є одними з основоположних понять, якими оперують соціальні науки, вони мають важливе методологічне значення. Ці поняття тісно пов'язані між собою. У наведених вище визначеннях з тексту Закону такий зв'язок не прослідковується.

Вживання терміна “сектор” щодо державного та приватного складників вітчизняної вищої школи (“державний сектор вищої освіти”, “сектор приватної вищої освіти”, “сектор приватних ВНЗ”) у зазначених вище працях має виразний “народно-господарський” характер, оскільки в лексиці суспільних наук під “сектором” розуміють частину народного господарства, що має визначені економічні та соціальні риси, наприклад, суспільний сектор на відміну від приватного сектора. Підхід до системи вищої освіти як до організації, що є виправданим з точки зору управління системами, також дає можливість визначити приватну вищу школу як сектор, організаційний відділ з певною спеціалізацією.

Із того, що приватна й державна вища школа “мають різні структури управління і підлеглості, різні організаційні і психолого-педагогічні умови функціонування, різні можливості на ринку праці і відбору абітурієнтів, різні кількісні характеристики, які дозволяють говорити про потоковий і “поштучний” підхід до навчання”, впливає, за В. Астаховою, що “державні і приватні навчальні заклади — різні моделі освіти і не тільки за формою власності” [4, 56]. Моделлю, однак, як відомо, є “предметна, знакова чи уявна система,

що відтворює, імітує або відображає якісь визначальні характеристики, тобто принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості чи ознаки об'єкта пізнання (оригіналу)" [19, 391]. Ми вважаємо, що порівняльний аналіз двох "секторів" вітчизняної вищої освіти дозволяє зробити висновок про вищо-родовий характер зв'язку понять "державна і приватна вища освіта" та "вища освіта". Категорії виду і роду виражають різні рівні узагальнення: вид є підкласом роду як ширшого класу визначення загального. Два — за загальноприйнятою сьогодні термінологією — "сектори" вищої школи співвідносяться як два види одного роду "вища освіта".

Наш аналіз свідчить, що будь-яке з визначень приватної вищої освіти є неповним, неадекватним масштабів явища як *складного соціокультурного феномену*. Тільки їх сукупність дає змогу окреслити обсяг і зміст досліджуваного поняття.

Соціокультурні феномени не підлягають однозначному трактуванню. Термін "феномен" використовується для позначення факту, події, процесу, що безпосередньо сприймаються органами відчуття до того, як буде висловлене будь-яке судження про них. Сприйняття феномену потребує відповідних аналогових конструкцій, щоб елімінувати ті ознаки, які не виявляють його як цілісність.

Із загальних методологічних і методичних підходів психолого-педагогічного дослідження феномен приватної вищої освіти може досліджуватися різними методами.

Так, сутність системного підходу дослідження феномену приватної вищої освіти виражається в таких положеннях, які дозволяють встановлювати якості системних об'єктів та аналізувати їх:

- цілісність системи вищої освіти щодо зовнішнього соціокультурного та освітнього простору, в органічній єдності з ним;
- виокремлення елементів (структури і організації) освітнього простору;
- з'ясування системостворювальних зв'язків і взаємодій, серед яких для приватного сектора вищої освіти домінують є "приватність" як глибинна сутнісна категорія;
- окреслення мети, змісту, умов, засобів, ресурсів і результатів функціонування приватної вищої школи.

Феномен приватної вищої освіти за різних підходів, залежно від предмета і мети дослідження, трактується по-різному. Разом з тим синтез різних поглядів, ґрунтуючись на науковій дисциплінарній матриці, дає більш об'єктивний погляд на предмет дослідження.

Таким чином, можна констатувати значну зацікавленість фахівців різних галузей знань явищем приватної освіти. Терміном "приватна освіта" дослідники оперують, вкладаючи різні смислові значення, що не сприяє системному, цілісному баченню явища в усьому його обсязі й складності. Різноманітність у визначенні сутності явища є закономірним етапом його осмислення. Жодне з трактувань приватної вищої школи, на нашу думку, не розкриває її сутнісної характеристики всебічно, що є необхідним при визначенні подальших шляхів розвитку приватної вищої школи хоча б на середню перспективу.

Для досягнення однозначності і точності визначення поняття "приватна освіта" як соціокультурного явища необхідний термінологічний аналіз існуючих дефініцій. У результаті нашого аналізу було встановлено, що дослідники характеризують приватну вищу освіту, базуючись на категоріях: 1) сфера, галузь; 2) процес, діяльність; 3) система; 4) соціальний інститут; 5) чинник, засіб; 6) товар.

Будь-яке з наведених визначень неадекватне масштабів явища приватної вищої освіти. Тільки їх сукупність дозволяє окреслити обсяг і зміст досліджуваного поняття. Це зумовлює необхідність трактування зазначеного явища як *складного соціокультурного феномену*.

Співвіднесення понять "приватна освіта", "особисте" і "суспільне" виявляють багатогранність і багатоаспектність дефініції "приватна освіта", широке охоплення суспільної і соціокультурної практики приватної вищої школи щодо особистості, суспільства і держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова В. И. О становлении новых экономических отношений в украинской высшей школе и их правовом регулировании // Управління сучасним вищим навчальним закладом: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., Харків, 7 — 8 жовтня 2002 р. — Харків, 2002. — С.8.

2. Астахова В. И., Астахова Е. В. О государственной ответственности негосударственных вузов // Высшее образование в России. — № 2. — 2001. — С. 24–35.
3. Астахова В. І. Наукові дослідження у приватних ВНЗ: перші досягнення, перспективи // Вища освіта України. — 2003. — № 1 — С. 22–27.
4. Астахова В. І. Як ся маєш, приватний ВНЗ? (Роздуми ректора з великим стажем) // Вища освіта України. — № 1. — 2004. — С. 55–60.
5. Борецкая Н. П., Лапоног В. А. О статусе и проблемах негосударственного вуза // Управління сучасним вищим навчальним закладом: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., Харків, 7-8 жовтня 2002. — Харків, 2002.
6. Гальперіна В., Савельєв В. Дослідження та аналіз освітньої політики у вітчизняному суспільствознавстві: здобутки, проблеми, перспективи // Вища освіта України. — 2006. — №4. — С. 21–27.
7. Добрянський І. А., Постолатій В. В. Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець ХІХ — початок ХХ ст.). — Кіровоград, 1998.
8. Журавський В. Проблеми та перспективи розвитку приватного сектору вищої освіти в Україні // Освіта. — 2002. — № 47.
9. Зернов В. А. Негосударственное образование в России. Современное состояние и тенденции развития // Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант/ Под общ. ред. В. И. Астаховой. — Харьков, 2000.
10. Калужский М. Л. “Системность” — новая трактовка понятия // Социально-гуманитарные знания. — 2004. — № 4.
11. Карнейро Р. Л. Культурный процесс // Антология исследований культуры. Т. 1. Интерпретация культуры. — СПб., 1997.
12. Корольов Б. Недержавний сектор освіти в Україні: проблеми становлення і розвитку // Вища освіта України. — 2003. — № 1. — С. 8–14.
13. Кризь терни... Нариси становлення приватної вищої освіти в Україні / Під заг. ред. проф. В. І. Астахової. — Харків, 2001. — 354 с.
14. Медведчук С., Романчук Я., Якимів І. Актуальні проблеми приватної вищої освіти в Україні. — Львів: Академічний експрес, 1997.
15. Огаренко В. М. Недержавна вища освіта в Україні: перше десятиліття. Історичний нарис. — Запоріжжя: Видавець, 2000. — 164 с.
16. Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант / Под общ. ред. В. И. Астаховой. — Харьков, 2000. — 464 с.
17. Сидоренко О. Л. Приватна вища освіта: шляхи України у світовому вимірі. — Харків: Основа, 2000. — 256 с.
18. Стетар Дж. Оновлення та реформа вищої школи: приватна вища освіта в Україні у 1991–1996 рр. — К., 1996. — 32 с.
19. Філософський енциклопедичний словник. — К., 2002.
20. Kruszewski Z. Odbudowa wyższych szkół niepaństwowych w Polsce i ich nowe funkcje społeczno-educacyjne. — Płock, 2000. — 241 s.
21. Lewis D., Hendel D., Demyanchuk A. Private Higher Education in transition countries (Приватна вища освіта в перехідних країнах). — К.: Видавничий дім “КМ Академія”, 2003.